

ตาราง 26 จำนวนและร้อยละของครัวเรือนที่ให้เด็กออกจากโรงเรียนกลางคืนจำแนกตามเหตุผลต่าง ๆ *

เหตุผล	จำนวน (27)	ร้อยละ
เป็นลูกผู้หญิง	3	11.11
ฐานะไม่ดี	18	66.66
เด็กเรียนไม่เก่ง	6	22.22
เด็กไม่ยอมเรียน/อยากทำงาน	14	51.85
ให้เด็กช่วยทำงาน	16	59.26

หมายเหตุ * ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์ประชากรวัยเด็กทำให้ทราบว่าเด็ก ๆ เองหลายคนมีทัศนคติต่อการศึกษาในแง่ลบ หรือมองไม่เห็นอนาคตของตัวเองในการให้ความสำคัญของการศึกษาในระดับสูง โดยเฉพาะเด็ก ๆ ที่ทำงานรับจ้าง ซึ่งเด็ก ๆ เหล่านี้ออกจากโรงเรียนกลางคืนนอกจากด้วยเหตุผลฐานะทางเศรษฐกิจแล้ว เด็ก ๆ เหล่านี้ยังไม่คิดอยากเรียนต่อเพราะค่อนข้างแน่ชัดว่าตัวเองไม่มีโอกาสได้เรียนในระดับสูง จึงเรียนแค่ระดับประถมศึกษาเท่านั้น บางคนเรียนถึงแค่ระดับประถมศึกษาปีที่สี่ เพราะคิดว่าแม้ว่าจะเรียนต่อถึงระดับประถมศึกษาปีที่หกแต่ถ้าไม่มีโอกาสเรียนต่อในระดับสูง ก็ไม่ต่างอะไรกับเรียนจบประถมศึกษาปีที่สี่ หรือหากว่าได้เรียนถึงระดับมัธยมศึกษาแต่ก็ไม่มีโอกาสเรียนได้สูงกว่านั้น ก็เป็นการเสียค่าใช้จ่าย เสียเวลาทำงาน อีกทั้งเมื่อเรียนจบแล้วโอกาสในการทำงานก็แทบไม่ต่างกับคนที่เรียนน้อยกว่า ซึ่งส่วนใหญ่แล้วก็ออกมาทำงานรับจ้าง หรือไม่ก็ว่างงานอยู่กับบ้านเฉย ๆ เช่น

“เป็นคนขี้เกียจเรียน เรียนไปก็ทำนั้นจบปอสี่ก็พอ ออกมาทำงานคิดว่า มีเงินใช้” (มารีแย (สัมภาษณ์), 4 มิถุนายน 2546)

“ไม่มีเงินเรียนต่อ ไม่อยากเรียนด้วย ถึงเรียนก็จบแค่ปอหกต้องออกมาทำงานรับจ้างอยู่ดี เสียเวลา อยากทำงานหาเงิน มีเงินใช้” (รอฮานา (สัมภาษณ์), 8 พฤษภาคม 2546)

“เรียนไปก็ไม่รู้จะทำงานอะไร เพราะไม่มีโอกาสเรียนสูงๆ ได้ เสียเวลา เสียเงิน...” (ซูไลคอ (สัมภาษณ์), 25 มีนาคม)

และอีกหลายๆ คนได้กล่าวถึงความไม่อยากเรียนซึ่งสะท้อนจากคำพูดต่างๆ เช่น “เรียนไปก็ไม่จบอยู่ดี” “เสียเวลา” “เสียเงิน” “เรียนไปก็ไม่มีอะไรดีขึ้น” “เรียนไปก็เท่านั้น” “ไม่เรียนต่อก็มีเงินใช้จ่ายจากที่เราทำงานได้”

ในขณะที่เดียวกันผู้ปกครองเองก็เห็นว่าทำให้เด็กอยู่ในโรงเรียนหลายปี ในภาวะที่ฐานะของครัวเรือนไม่อาจส่งเสียให้เรียนในระดับสูง ๆ นั้น ให้ผลไม่คุ้มกับการใช้จ่ายและเสียเวลานานจากการสัมภาษณ์ บิคมารดาหรือผู้ปกครองของเด็กหลายคนมักจะปรารถนาถึงความจำเป็นที่เด็กต้องออกจากโรงเรียน แม้ว่าเด็กเหล่านี้อาจจะไม่สามารถทำงานหารายได้จุนเจือครอบครัวมากนัก แต่อย่างน้อยก็สามารถช่วยแบ่งเบาภาระการทำงานและลดภาระค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของครัวเรือน ผู้ปกครองของแรงงานเด็กบางคนกล่าวว่า

ถึงแม้ว่าจะส่งเสียเด็กเรียนถึงระดับ ม.3 หรือ ม.6 จบออกมา也不能ทำงานทำได้ คนหนุ่มสาวในหมู่บ้านที่เรียนจบในระดับสูงกว่า ม.6 อนุปริญาจบออกมาที่อยู่บ้านไม่ได้ทำอะไร บางคนกลับมาช่วยครอบครัวเลี้ยงปลา บางคนก็ทำงานรับจ้างคัดปลา ซ่อมอวนเหมือนพวกเรา คนที่จบ ม. 3 หรือ ม.6 ยังไม่ต้องพูดถึงเสีย ว่างานก็เยอะ ทำงานรับจ้างคัดปลาหลายคน ทำงานแบบนี้ไม่ต้องเรียนสูงหรอก (แวมี่เมาะ (สัมภาษณ์), 20 มีนาคม 2546)

ก็อยากให้ลูกเรียนสูง ๆ แต่คิด ๆ ไปแล้วหากไม่สามารถส่งลูกเรียนสูง ๆ จนสามารถทำงานดี ๆ ได้ หรือเรียนเพียงครึ่ง ๆ กลาง ๆ เช่น จบ ม.3 ก็เสียเวลาเปล่า จบออกมาก็ทำงานทำไม่ได้ ต้องออกมารับจ้างทั่วไปเหมือนกัน เสียเวลา เสียเงิน บางคนต้องออกจากโรงเรียนกลางคันไม่ทันจบเลย (จะตีเมาะ (สัมภาษณ์), 20 มีนาคม 2546)

ความจริงแล้วบิดา มารดาหรือผู้ปกครองของเด็กก็อยากสนับสนุนให้บุตรหลานได้ฝึกอาชีพหรือศึกษาต่อ แต่ในสภาพที่ครัวเรือนมีข้อจำกัดและเหตุผลต่างๆ จึงไม่สามารถส่งเสียบุตรหลานให้เรียนสูงๆ ดังนี้

1) ความยากจน ขัดสนที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของครัวเรือนด้วยการทำงานหลาย ๆ อย่างในการหารายได้ให้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในแต่ละวันนั้น บิคมารดาของเด็กเห็นว่าภาระการใช้จ่ายในครัวเรือนไม่ว่าจะเป็นข้าวสาร กับข้าว แก๊สหุงต้ม ค่าไฟตลอดจนภาระค่าใช้จ่ายอื่น ๆ อีกอีกภาระที่ต้องซื้อหาในแต่ละวัน เป็นสิ่งที่จำเป็นที่ต้องคำนึงถึงมากกว่าการใช้จ่ายด้านการศึกษาที่ยังไม่สามารถคาดเดาว่าจะสามารถส่งเสียให้เรียนได้ถึงระดับใด หรือก่อนข้างแน่ชัดว่า

ไม่สามารถส่งเสียให้เรียนสูงกว่าระดับมัธยมศึกษาตอนปลายได้ ซึ่งหมายถึงว่าไม่มีโอกาสทำงานดี ๆ ได้คุ้มกับค่าใช้จ่ายและเวลาที่เสียไปกับการศึกษา

2) ต้นทุนและผลตอบแทน หากมองต้นทุนคือค่าใช้จ่ายที่เสียไปกับการศึกษาและผลตอบแทน หมายถึงการที่สามารถประกอบอาชีพการงานได้แล้ว คราวเรียนที่มีฐานะยากจนหรือแม้แต่ครัวเรือนที่มีฐานะปานกลางมองว่าการศึกษาก็คือการลงทุนที่ต้องรอผลตอบแทนในระยะยาว ในขณะที่ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษา เช่น หนังสือ อุปกรณ์ต่าง ๆ เป็นค่าใช้จ่ายที่สูง อีกทั้งครัวเรือนเหล่านี้เห็นว่าการศึกษาระดับสูงกว่ามัธยมศึกษาตอนปลายหรือแค่ระดับอาชีวศึกษานั้น ยังไม่ใช่หลักประกันเพียงพอที่จะคาดหมายว่าจะสามารถหางานทำได้ ดังที่เห็นได้จากตัวอย่างในหมู่บ้านที่จบออกมาแล้วไม่มีงานทำ ในมุมมองของชาวบ้านเหล่านี้แล้วถือว่าไม่คุ้มกับเงินทองและเวลาที่เสียไป และหากเรียนจบออกมาแต่ทำงานรับจ้างคัปลาหรือซ่อมอวนผลที่ได้ก็ไม่มีความแตกต่างกับเด็ก ๆ ที่เรียนน้อยกว่า ซึ่งมีโอกาสทำงานรับจ้างและหารายได้ แบ่งเบาภาระครอบครัวโดยไม่ต้องเสียเวลาเรียนหลายปี

ทัศนคติการให้การศึกษาแก่บุตรหลานของชาวบ้านบางปลาหมอตั้งที่กล่าวมาข้างต้นนั้น อันที่จริงแล้วเป็นสิ่งที่มิได้มีเหตุผล ประสบการณ์ได้สอนให้ชาวบ้านคิดว่าแม้จะส่งเสียบุตรหลานเรียนหนังสือจบภาคบังคับหรือสูงกว่า แต่ถ้าไม่สามารถส่งเสียให้เรียนในระดับสูงจนสามารถออกมาทำงานดี ๆ ได้ ก็ยังต้องออกมาทำงานรับจ้างหรือประกอบอาชีพแบบเดิม ๆ เทียบกับการที่เด็กออกจากโรงเรียนแล้วทำงานหารายได้ก็เป็นประโยชน์ต่อครัวเรือนและเด็กโดยไม่ต้องรออีก 2 - 3 ปี

ทัศนคติดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านส่วนหนึ่งได้คำนวณถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการส่งเสียบุตรหลานเรียนหนังสือ คิดต้นทุนและประโยชน์ที่แท้จริงที่ครอบครัวและเด็กจะได้รับมากกว่าผลประโยชน์ของสังคมโดยรวม ถึงแม้ว่าการส่งเสียบุตรหลานเรียนหนังสือจะทำให้สังคมโดยรวมได้รับประโยชน์และเป็นผลดีต่อเด็กในระยะยาว ไม่ว่าจะเป็นการมีการศึกษาสูงซึ่งหมายถึงโอกาสในการทำงานที่มั่นคง การเป็นแรงงานที่มีทักษะและการเป็นประชากรที่มีคุณภาพ ซึ่งจะทำให้คุณภาพชีวิตของประชากรโดยรวมดีขึ้น แต่ในขณะที่ครัวเรือนไม่สามารถส่งบุตรหลานเรียนหนังสือในระดับสูงได้ การให้เด็กออกจากโรงเรียนจึงเป็นการลดค่าใช้จ่าย ขณะเดียวกันก็เป็น การเพิ่มแรงงานในการทำงานหารายได้ ซึ่งเป็นประโยชน์ที่เห็นได้ชัดเจนแม้ว่าจะเป็นประโยชน์เฉพาะหน้าหรือระยะสั้นก็ตาม

ครัวเรือนที่ให้เด็กออกจากโรงเรียนไปทำงาน ส่วนใหญ่หรือร้อยละ 96 เห็นว่าอยู่บ้านเฉย ๆ ไม่มีประโยชน์ และกว่าร้อยละ 80 มีความต้องการให้เด็กช่วยหารายได้ ส่วนเหตุผลให้ทำงานเก็บเป็นค่าเล่าเรียนเป็นส่วนน้อย ร้อยละ 4 เท่านั้น (ดูตาราง 27)

ตาราง 27 จำนวนและร้อยละของครัวเรือนที่ให้เด็กทำงานจำแนกตามเหตุผลต่าง ๆ *

เหตุผล	จำนวน (27)	ร้อยละ
หารายได้จุนเจือครอบครัว	22	81.48
อยู่บ้านเฉยๆ ไม่มีประโยชน์	26	96.30
ทำงานเก็บเงินเป็นค่าเล่าเรียน	1	3.70

หมายเหตุ * ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

ครัวเรือนที่ให้เด็กออกจากโรงเรียนกลางคันดังกล่าวมีสมาชิกในครัวเรือนทั้งเป็นเด็กที่ยังเรียนหนังสือและเด็กที่ทำงาน แต่ส่วนใหญ่แล้วครัวเรือนเหล่านี้ไม่มีหลักเกณฑ์กำหนดหรือเลือกให้เด็กคนใดเรียนหรือออกไปทำงาน ส่วนครัวเรือนที่ตอบว่ามีหลักเกณฑ์นั้น ส่วนใหญ่แล้วตอบว่าเมื่อเด็กเรียนจบประถมศึกษาให้ออกไปทำงาน คือร้อยละ 77 รองลงมาให้ลูกคนโตออกทำงาน และผลการเรียนของเด็ก คือร้อยละ 44 และ 33 ตามลำดับ (ดูตาราง 28 และ 29)

ตาราง 28 จำนวนและร้อยละของครัวเรือนจำแนกตามการมีหลักเกณฑ์กำหนดให้เด็กทำงานหรือเรียนหนังสือ

การมีหลักเกณฑ์	จำนวน	ร้อยละ
มีหลักเกณฑ์	9	33.33
ไม่มีหลักเกณฑ์	18	66.67
รวม	27	100.00

ตาราง 29 จำนวนและร้อยละของครัวเรือนจำแนกตามหลักเกณฑ์ให้เด็กทำงานหรือเรียนหนังสือ *

หลักเกณฑ์	จำนวน (9)	ร้อยละ
ผลการเรียนของเด็ก	3	33.33
ลูกคนโตออกทำงาน	4	44.44
ผู้หญิงเรียนผู้ชายทำงาน	1	11.11
ผู้ชายเรียนผู้หญิงทำงาน	1	11.11
อื่นๆ (ช.ป.4, ป.6 ออกทำงาน)	7	77.77

หมายเหตุ * ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

ครัวเรือนที่มีเด็กออกจากโรงเรียนกลางคันไปทำงาน มีทั้งครัวเรือนให้เด็กทำงานในหมู่บ้าน และนอกหมู่บ้าน ครัวเรือนที่ให้เด็กทำงานในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่าต้องการให้เด็กทำงาน บ้านด้วย คือร้อยละ 64 รองลงมาให้เหตุผลว่ามีงานในหมู่บ้านหรือทำงานในหมู่บ้านได้ ร้อยละ 45 ส่วนเหตุผลด้านอื่น ๆ มีส่วนน้อย โดยเฉพาะเหตุผลทางด้านความแตกต่างด้านสถานภาพทางเพศ ของเด็ก (เป็นห่วงเพราะเป็นลูกสาว) เพียงร้อยละ 8 เท่านั้น และเด็กที่ทำงานในหมู่บ้านนี้จะทำงาน กับครอบครัวและค้าขายของตนเองเล็ก ๆ น้อย ๆ

ตาราง 30 จำนวนและร้อยละของครัวเรือนที่ให้เด็กทำงานในหมู่บ้านจำแนกตามเหตุผลต่าง ๆ *

เหตุผล	จำนวน (n)	ร้อยละ
ช่วยทำงานบ้านด้วย	7	63.64
เป็นห่วงเพราะเป็นลูกสาว	2	8.19
ยังเล็กเกินไป	3	27.27
ทำงานกับครัวเรือน	5	45.46
เด็กไม่ยอมทำงานนอกหมู่บ้าน	5	45.45

หมายเหตุ * ตอบได้หลายข้อ

ในขณะที่ครัวเรือนที่มีเด็กออกจากโรงเรียนกลางคันให้เด็กทำงานรับจ้างนอกหมู่บ้าน ส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 60 มีผู้เป็นแรงงานหลักในครัวเรือนประกอบอาชีพประมง รองลงมาประกอบ อาชีพเป็นลูกจ้างและรับจ้างกว่าร้อยละ 31 (ดูตาราง 31) ในขณะที่เดียวกันบิดามารดาแรงงานเด็ก เหล่านี้มีการศึกษาค่าอีกด้วย ส่วนใหญ่แล้วจบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่สี่เท่านั้น (ดูตาราง 32)

ตาราง 31 จำนวนและร้อยละของครัวเรือนแรงงานเด็กจำแนกตามอาชีพของผู้เป็นแรงงานหลัก

ประเภทอาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
ประมง	10	62.50
ลูกจ้าง / รับจ้าง	5	31.25
อื่นๆ (ค้าขาย)	1	6.25
รวม	16	100.00

ตาราง 32 จำนวนและร้อยละของบิดามารดาแรงงานเด็กจำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	บิดา		มารดา	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่เรียนหนังสือ	2	12.50	5	31.25
ประถมปีที่ 4	12	75.00	9	56.25
ประถมปีที่ 6	2	12.50	2	12.50
รวม	16	100.00	16	100.00

จากการที่ครัวเรือนแรงงานเด็กเหล่านี้ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงนี้ สอดคล้องกับการอภิปรายที่ผ่านมาว่าอาชีพประมงซึ่งเป็นอาชีพที่ต้องพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติสูง เมื่อทรัพยากรสัตว์น้ำร้อยละหรือลดลงส่งผลกระทบต่อแหล่งประกอบอาชีพและรายได้ของครัวเรือน สภาพความเป็นอยู่ที่อ้ำแอ่งได้ผลักดันให้เด็กในครัวเรือนเหล่านี้ออกไปทำงานรับจ้างนอกหมู่บ้าน

ครัวเรือนเหล่านี้ให้เด็กออกไปทำงานรับจ้างส่วนใหญ่แล้วให้เหตุผลว่าเด็กอยากไป ร้อยละ 81 รองลงมาคือ งานในหมู่บ้านได้เงินน้อย และเด็กออกไปทำงานกับพ่อแม่ ญาติหรือคนที่ไว้ใจ ร้อยละ 68 ส่วนเหตุผลด้านอื่น ๆ เช่น เด็กรับผิดชอบตัวเองได้และต้องการให้เด็กได้ประสบการณ์ด้วยตัวเองมีเป็นส่วนน้อย คือร้อยละ 44 และ 37 ตามลำดับ

ตาราง 33 จำนวนและร้อยละของครัวเรือนจำแนกตามเหตุผลที่让孩子ทำงานรับจ้างนอกหมู่บ้าน *

เหตุผล	จำนวน (16)	ร้อยละ
ต้องการให้เด็กได้ประสบการณ์	6	37.50
ไปกับพ่อแม่ / ญาติ / คนไว้ใจ	11	68.75
เด็กรับผิดชอบตัวเองได้	7	43.75
งานในหมู่บ้านได้เงินน้อย	11	68.75
เด็กอยากทำงานนอกหมู่บ้าน	13	81.25

หมายเหตุ * ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

ตาราง 34 จำนวนและร้อยละของครัวเรือนที่ให้เด็กผู้หญิงทำงานนอกหมู่บ้านจำแนกตามเหตุผลต่าง ๆ *

เหตุผล	จำนวน (I6)	ร้อยละ
ชาวบ้านไม่ดำเนิน	11	68.75
ผู้หญิงหางานง่ายกว่าผู้ชาย	1	6.25
ในหมู่บ้านไม่มีงานให้ทำ	12	75.00
ทำงานที่มีรายได้ดี	2	12.50
เด็กมีความรับผิดชอบดี	9	56.25
งานไม่ไกลจากบ้าน	13	81.25

หมายเหตุ * คอบได้หลายข้อ

จากตาราง 34 ครัวเรือนที่ให้เด็กออกไปทำงานนอกหมู่บ้านนั้น ได้ให้แรงงานเด็กผู้หญิงออกไปทำงานด้วย โดยที่ร้อยละ 81 ให้เหตุผลว่างานไม่ไกลจากบ้าน รองลงมา ไม่มีงานในหมู่บ้าน ร้อยละ 75 ชาวบ้านไม่ดำเนิน ร้อยละ 68 เด็กมีความรับผิดชอบดี ร้อยละ 56 ส่วนเหตุผลทางด้านอื่น ๆ เช่น ทำงานมีรายได้ดี ร้อยละ 12 ผู้หญิงหางานง่ายกว่าผู้ชาย ร้อยละ 6 เท่านั้น

ครัวเรือนที่ให้เหตุผลว่างานไม่ไกลจากบ้านเป็นส่วนใหญ่ เพราะเด็ก ๆ เหล่านี้ไปทำงานในตัวเมืองปัตตานีและเด็กส่วนใหญ่ทำงานมีรายได้ก็น้อย ส่วนครัวเรือนที่ให้เหตุผลว่าทำงานมีรายได้ดี เป็นส่วนน้อยนั้น เป็นครัวเรือนที่มีเด็กไปทำงานในประเทศมาเลเซีย

อย่างไรก็ตามการให้เด็กทำงานในหมู่บ้านหรือนอกหมู่บ้านยังขึ้นอยู่กับอายุของเด็กและการทำงานกับครัวเรือนในหมู่บ้าน หลายครัวเรือนที่ให้เด็กทำงานในหมู่บ้านก็อาจจะให้เด็กออกไปทำงานนอกหมู่บ้านหากว่าใครพอที่จะรับผิดชอบตัวเอง หรืองานที่ทำกับครัวเรือนในหมู่บ้านไม่อาจเป็นงานที่ก่อให้เกิดรายได้ที่เพียงพอ

การที่ครัวเรือนให้เด็กออกไปทำงานรับจ้างนอกหมู่บ้านนั้น กล่าวในแง่ของผลประโยชน์ที่ครอบครัวจะได้รับแล้ว ครัวเรือนร้อยละ 80 เห็นว่าเด็กสามารถช่วยแบ่งเบาภาระของครัวเรือนได้ดี ทำให้มีความเป็นอยู่ดีขึ้น ซึ่งแรงงานเด็กเหล่านี้ได้ช่วยเหลือแบ่งเบาค่าใช้จ่ายในครัวเรือนและมีเงินใช้จ่ายส่วนตัว โดยไม่ต้องขอพ่อแม่ ส่วนประโยชน์ในด้านช่วยเหลือพี่น้องให้ได้เรียนหนังสือมีผู้ตอบน้อย คือร้อยละ 25 และ 18 ตามลำดับ ทั้งนี้ เพราะแรงงานเด็กเหล่านี้ส่วนใหญ่ทำงานรับจ้างที่ได้ค่าจ้างน้อย มีรายได้ไม่มากนัก และครัวเรือนก็ไม่ได้ส่งเสียบุตรหลานเรียนหนังสือในระดับสูง (ดูตาราง 35)

ตาราง 35 จำนวนและร้อยละของครัวเรือนข้ามแนกตามประโยชน์ที่ได้รับจากการที่เด็กทำงานรับจ้างนอกหมู่บ้าน *

ประโยชน์	จำนวน (16)	ร้อยละ
ให้เงินพ่อแม่	6	37.50
ช่วยเหลือพี่น้องได้เรียนหนังสือ	3	18.75
มีความเป็นอยู่ดีขึ้น / แบ่งเบาภาระครัวเรือน	13	81.25

หมายเหตุ * ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

กล่าวโดยสรุปแล้ว ภาระที่ครัวเรือนให้เด็กออกจากโรงเรียน ไม่เพียงแต่ด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจเท่านั้น หากแต่ทัศนคติของครัวเรือนต่อการศึกษาของบุตรที่ไม่ค่อยอยากส่งเสียบุตรหลานเรียนหนังสือก็มีส่วนสำคัญที่ผลักดันให้เด็ก ๆ ออกจากโรงเรียน อีกประการหนึ่งที่ชัดเจนที่สุดคือ แรงงานรับจ้างเด็กในชุมชนบางปละหมอมมาจากครัวเรือนที่ประกอบอาชีพประมงเป็นอาชีพหลัก ซึ่งได้รับผลกระทบจากภาวะความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทะเล อันเป็นฐานเศรษฐกิจที่สำคัญต่อการดำรงอยู่ของครัวเรือนเหล่านี้ การให้เด็กออกไปทำงานเป็นแรงงานรับจ้างจึงเป็นช่องทาง การปรับตัวของครัวเรือนเหล่านี้ ในการแสวงหารายได้มาจุนเจือครอบครัวที่ต้องพึ่งพาการทำงาน ของสมาชิกในครัวเรือนหลาย ๆ คน โดยที่ประเด็นเกี่ยวกับบทบาทหญิงชายซึ่งแต่เดิมนั้น ชาวบ้านในชุมชนมุสลิมทั่วไปแล้ว ไม่นิยมให้สตรีทำงานนอกบ้านไม่ได้เป็นข้อจำกัดอีกต่อไป กลายเป็นปกติสามัญแม้ว่าจะยังอยู่ในวัยเด็กก็ตาม

แหล่งงานรับจ้างที่สำคัญคือเขตอำเภอเมืองปัตตานีและประเทศมาเลเซีย แต่แหล่งงานก็มีได้จำกัดอยู่ที่ใดที่หนึ่ง หากแต่กระจายออกไปในหลาย ๆ พื้นที่ โดยเฉพาะเขตเมืองและธุรกิจการค้าอื่น ๆ ตลาดแรงงานรับจ้างในเมืองเปิดโอกาสให้เด็ก ๆ ได้ทำงานหารายได้เลี้ยงตัวเองและแบ่งเบาภาระครอบครัวได้มากขึ้น แต่ส่วนใหญ่แล้วก็เป็นงานรับจ้างรายวันที่มีความไม่แน่นอน ใช้ทักษะไม่มากและค่าตอบแทนต่ำ

ฐานะพื้นเพของครอบครัวดูเหมือนว่าจะมีความสำคัญต่องานรับจ้างพอ ๆ กับผู้ทางการเข้าถึงโอกาสและเครือข่ายความสัมพันธ์แรงงานของแต่ละคน บนพื้นฐานโครงสร้างตลาดงานรับจ้างรายวันที่มีความผันผวนสูง ตลอดจน โอกาสและข้อจำกัดที่แตกต่างกันออกไป ประสบการณ์และความสำคัญของงานรับจ้างรายวันที่มีต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของแรงงานเด็กจึงมีความแตกต่างกันออกไป แม้ว่าบางคนอาจจะโชคดีมีโอกาสรับเปลี่ยนไปสู่อาชีพที่ดีกว่า และสามารถยกฐานะความเป็นอยู่ขึ้นมาได้ แต่ก็มีหลายคน โชคไม่ดีเช่นนั้นส่วนใหญ่ยังคงทำงานที่มีรายได้น้อย

ถึงแม้ว่าปัญหาและข้อจำกัดของแต่ละคนจะแตกต่างกันออกไป แต่ในฐานะที่เป็นมนุษย์ที่มีความรู้สึกนึกคิด มีการปรับตัวต่อสภาพสังคมที่เป็นอยู่ แรงงานเหล่านี้มีวิถีชีวิต ความรู้สึก นึกคิดต่อการประกอบอาชีพและสภาพความเป็นอยู่อย่างไรบ้าง ตัวอย่างเรื่องราวแรงงานเด็กและครอบครัว จะช่วยให้เราเข้าใจพื้นเพความเป็นมาตลอดจนสภาพชีวิตความเป็นอยู่ ประสบการณ์และลักษณะงานรับจ้างที่ทำงาน การดำรงชีพและความเป็นอยู่ การประท้วง ประท้วง และการปรับตัวให้ดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงและความผันผวนทางด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมของพวกเขา

2. ชีวิตและเรื่องราวแรงงานเด็กในหมู่บ้านบางปลาหมอ

แรงงานเด็กในชุมชนบางปลาหมอส่วนใหญ่แล้วจะเป็นแรงงานผู้หญิง ทั้งนี้เพราะเด็กผู้ชายส่วนใหญ่จะทำงานกับครัวเรือน เช่นทำการประมง ซึ่งไม่เข้าข่ายกลุ่มเป้าหมายตามคำนิยามของแรงงานเด็กที่ได้กล่าวไว้ และแรงงานเด็กผู้ชายที่ทำงานรับจ้างนั้น ส่วนใหญ่แล้วทำงานนอกหมู่บ้าน ไกล ๆ ไม่ค่อยกลับบ้านจึงไม่อาจติดตามสัมภาษณ์ได้ และที่สำคัญเท่าที่ผู้วิจัย ได้สังเกตเห็น และได้สอบถามจากชาวบ้านนั้น เด็กผู้ชายที่เจอในหมู่บ้านจะว่างงานเป็นส่วนใหญ่ จึงกลายเป็นข้อจำกัดในการที่จะศึกษาเรื่องราวของแรงงานเด็กให้ครอบคลุมทั้งชายและหญิง

ในการสัมภาษณ์แรงงานเด็กนี้ผู้วิจัยค่อนข้างประสบปัญหาการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลพอสมควร ด้วยข้อจำกัดกลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กทำให้การให้ข้อมูลความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ จึงทำได้น้อยและค่อนข้างยาก อีกทั้งแรงงานเด็กในหมู่บ้านที่พอเก็บข้อมูลได้จะเป็นผู้หญิงทั้งหมด ทำให้การพูดคุยให้สัมภาษณ์จะประสบปัญหาความเหนียมอาย ไม่ค่อยพูดคุยมากนัก ผู้วิจัยจึงแก้ปัญหาโดยขอให้ญาติพี่น้องของแรงงานเด็กหรือผู้รู้จักนั่งคุยเป็นเพื่อน แต่ก็แก้ปัญหาได้เป็นบางครั้ง ทั้งนี้เพราะส่วนใหญ่แล้วญาติพี่น้องของแรงงานเด็กไม่ค่อยจะมีเวลาว่าง บางครั้งญาติพี่น้องหรือคนรู้จักก็จะเป็นผู้พูดคุยให้ข้อมูลเอง ซึ่งทำให้ไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลในส่วนความรู้สึกนึกคิดของแรงงานเด็กเหล่านั้นได้ ผู้วิจัยจึงได้ขอความช่วยเหลือจากนักศึกษาผู้หญิงระดับปริญญาตรีเข้าไปเป็นเพื่อนพูดคุยสร้างความคุ้นเคย โดยผู้วิจัยจะเป็นผู้สัมภาษณ์หลักและให้นักศึกษาเป็นผู้ช่วยจดบันทึก

แรงงานเด็กในชุมชนบางปลาหมอส่วนใหญ่แล้วจะทำงานรับจ้างคัดปลา นอกจากนั้นจะทำงานถูกจ้างในร้านอาหาร ซ่อมอวนและงานอื่น ๆ เป็นส่วนน้อย แรงงานเด็กที่ผู้วิจัยสามารถเก็บข้อมูลได้ทำงานหลักเป็นแรงงานรับจ้างคัดปลาเป็นส่วนใหญ่และทำงานเป็นลูกจ้างในร้านอาหาร 2 คน และทำงานซ่อมอวน 1 คน ซึ่งต่อไปจะกล่าวถึงแรงงานเด็กคัดปลาเป็นอันดับแรก

ภาคการประมงพาณิชย์ที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ทำให้จังหวัดปัตตานีมีท่าเทียบเรือประมงขนาดใหญ่แห่งหนึ่งของภาคใต้ ในแต่ละปีจะมีเรือประมงเข้ามาเทียบท่าเกือบ 2,000 ลำ ในแต่ละวันท่าเทียบเรือประมงแห่งนี้จะมีผู้คนพลุกพล่านเข้ามาซื้อขายปลาและสัตว์น้ำอื่น ๆ คัดแยกและบรรจุ ก่อนที่จะขนส่งไปยังโรงงานอุตสาหกรรมหรือสถานที่อื่น ๆ และที่นี่เองก็เป็นแหล่งงานรับจ้างของสตรีและเด็ก ๆ หลายคนในชุมชนรอบเมืองปัตตานีและเป็นแหล่งแสวงหารายได้ของแรงงานเด็กส่วนใหญ่ในหมู่บ้านบางปลาหมอเช่นกัน

เริ่มแรกการทำงานคัตปลาณีได้แก่จะติดต่อกันหัวหน้าคนงานซึ่งจะเข้าไปหาคนงานในหมู่บ้านอีกทอดหนึ่ง และต่อมาเมื่อมีใครจะทำงานก็ไปบอกหัวหน้าคนงานที่เข้าไปรับในหมู่บ้านก็ทำงานได้เลย สำหรับหมู่บ้านบางปลาหมอจะมีหัวหน้าคนงานเป็นคนในหมู่บ้านปะการอ มีรถรับส่งถึงที่ซึ่งจะขับรถไปรับคนงานในหมู่บ้านเมื่อได้แก่จะติดต่อแจ้งว่ามีเรือประมงเข้ามาเทียบท่า

เสียงแตรรถดัง ปีน ปีน ปีน สอง สามครั้งดูเหมือนว่าจะเห็นสัญญาณที่คุ้นหูและเป็นทีรอคอยของเด็กในชุมชนบางปลาหมอหลาย ๆ คน ภาพสตรีและเด็กที่ส่วนใหญ่จะแต่งตัวสวมกางเกงวอร์ม บางคนสวมผ้าถุงทับ สวมเสื้อเก่า ๆ ผ้าคลุมพลาสติก สวมรองเท้าบูต ถูมืออย่างดีดั่งไม้สี่เหลี่ยม กุญแจขยับแรงขึ้นรถหัวหน้าคนงานที่มารอรับ เป็นภาพที่เห็นได้เป็นปกติเมื่อมีเรือประมงเข้ามาเทียบท่า และเป็นอีกวันหนึ่งที่เด็กหลาย ๆ คนในหมู่บ้านบางปลาหมอมิโอกาสทำงาน

สุนิสาและจูรีรัตน์

สุนิสาและจูรีรัตน์ สองพี่น้องที่ทำงานคัตปลา ทั้งคู่จบการศึกษาแค่ชั้นประถมศึกษาปีที่หกก็ต้องออกจากโรงเรียน พ่อแม่ไม่สามารถส่งเสียให้เรียนต่อได้ด้วยเหตุผลว่าครอบครัวไม่มีเงินพอที่จะส่งเสียได้ และในครอบครัวมีสมาชิก 10 คน พ่อเป็นแรงงานหลักที่ทำงานเพียงคนเดียวซึ่งทำงานเป็นลูกจ้างองค์การบริหารส่วนตำบลรูสะมิแล ได้รับเงินเดือนประมาณ 4,000 บาท ส่วนแม่ไม่ได้ประกอบอาชีพอื่นใดและมีน้อง ๆ ที่กำลังเรียนหนังสืออีก 6 คน

สุนิสา ผู้พี่ อายุ 16 ปี หลังจากจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่หกก็ไม่มีโอกาสเรียนต่ออีกเลย ออกมาช่วยพ่อแม่ทำงานบ้าน เริ่มทำงานรับจ้างครั้งแรกเมื่ออายุ 15 ปี คัดสินใจไปทำงานเพราะว่าครอบครัวลำบาก ในฐานะที่เป็นพี่คนโตจึงอยากมีส่วนหารายได้จุนเจือครอบครัวและมีรายได้เป็นของตนเอง

สุนิสาทำงานคัตปลาเป็นงานแรก เลือกทำงานคัตปลาเพราะว่าผู้หญิงส่วนใหญ่ในหมู่บ้านจะทำงานนี้กันมากและมีเพื่อน ๆ ที่ทำงานนี้หลายคน อีกทั้งแหล่งงานอยู่ไม่ไกลจากบ้านมากนัก มีรถรับส่ง และพ่อ แม่ก็อยากให้ทำงานหารายได้แบ่งเบาภาระบ้าง แม้ว่าสุนิสาอยากจะเรียนต่อจนจบ

ชั้นมัธยมศึกษา ก็ตาม แต่ก็คิดว่า ไม่มีโอกาสได้เรียนอีกแล้ว เมื่อถามถึงความรู้สึกในขณะที่เด็กคนอื่น ๆ ได้เรียนหนังสือ สุนิสา ก็คิดเพียงว่าเป็นเรื่องธรรมดาของคนที่มีฐานะยากจนที่ไม่มีโอกาส และวาทนาพอที่จะเรียนสูง ๆ ได้อย่างคนอื่น ๆ ที่มีโอกาสมากกว่า และยังคงคิดว่าแม้ว่าเด็กคนอื่น ๆ ได้เรียนหนังสือ แต่ก็ยังมีเด็กหลายคนที่ไม่ได้เรียนหนังสือเช่นกัน

ค่าจ้างที่ได้จากการทำงานในวันแรก 80 บาท เป็นความดีใจที่สามารถหาเงินได้จากหยาดเหงื่อของตนเอง ค่าจ้างที่ได้รับมากที่สุด 180 บาท ต่อวัน ในเวลาทำงานเกือบสองวัน แม้ว่าจะทำงานในสภาพเปียกชื้น มีกลิ่นเหม็นและค่าจ้างเพียงน้อยนิดก็ตาม แต่ในความรู้สึกของสุนิสาแล้ว เมื่อไม่มีโอกาสเรียนต่อ การได้ทำงานตัดปลา ก็เป็นความพอใจที่มีงานให้ทำ ยังคิดว่าอยู่บ้านเฉย ๆ ต้องแบมือขอเงินพ่อแม่

ในแต่ละวันที่ไปทำงานจะต้องเสียค่าใช้จ่ายเกือบ 40 - 50 บาท ต่อวัน เป็นค่ารถไปกลับ 20 บาท ค่าใช้บริการห้องสุขา ครั้งละ 2 บาท รวมทั้งค่าอาหารจุกจิกซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายปกติในวันทำงาน แต่ถ้าวันใดไม่ได้เตรียมอาหารไปด้วย ค่าใช้จ่ายก็จะเพิ่มขึ้น สุนิสาทำงานมากกว่า 1 ปีแล้ว มีรายได้ต่อเดือนประมาณ 800 - 1,000 บาท แต่ไม่มีเงินเก็บออม ถ้าหักเงินค่าจ้างที่ได้มาในแต่ละเดือนก็น้อยนิด รายได้ที่ได้มาส่วนใหญ่จะหมดไปกับการใช้จ่ายส่วนตัวและค่าใช้จ่ายในบ้าน สุนิสา กล่าวว่า

ส่วนใหญ่จะหมดไปกับการซื้อของใช้ต่างๆ ไม่มีเงินเก็บหรอก แต่ก็ก็จะเลือกซื้อที่ไม่แพงหรอก เสื้อผ้าส่วนใหญ่จะซื้อเสื้อผ้ามือสอง หรือเสื้อผ้าตามตลาดนัดใกล้ หมู่บ้าน ถ้างเลือกดี ๆ ก็ได้ของสวย ๆ เหมือนกัน เครื่องสำอางก็มีบ้าง จะซื้อตามร้านค้าทั่วไป ตามที่เขาขายกันทั่วไป ตามที่เห็นในโฆษณาบ้าง ไม่ได้เน้นอะไร เครื่องประดับสร้อย กำไลก็มีบ้างตามประสาผู้หญิงแต่ราคาไม่แพง จะเข้าไปซื้อตามตลาดในเมือง (สุนิสา (สัมภาษณ์), 17 มีนาคม 2546)

จุรีรัตน์ผู้น้องอายุ 15 ปี หลังจากจบการศึกษาเพียงชั้นประถมปีที่หกก็ไม่ได้เรียนต่อ การตัดสินใจออกมาทำงานก็ไม่ต่างกับพี่สาวที่ต้องการหารายได้เป็นของตนเองและที่ทำงานไม่ไกลจากบ้าน แม้ว่าจะมีความฝันอยากเรียนต่อสูงๆ อยากเป็นครูก็ตาม และบางครั้งก็เห็นเด็กกลุ่มราวคราวเดียวกันได้เรียนหนังสือก็รู้สึกเสียดายความฝันของตนเองที่อยากเรียนหนังสือ แต่พ่อแม่ไม่สามารถส่งเสริมได้ เมื่อไม่เรียนหนังสือ จุรีรัตน์ก็อยากหางานทำมีรายได้เป็นของตนเอง และมีพี่สาวชวนไปทำงานตัดปลา จุรีรัตน์ก็เห็นว่าเป็นการดีกว่าอยู่บ้านเฉย ๆ ทางบ้านเองก็อยากให้ช่วยทำงานหารายได้ซึ่งทางบ้านก็มีส่วนช่วยเหลือซื้อเสื้อผ้า รองเท้าและถุงมือให้ใช้ในการทำงาน

แม้ว่าการทำงานคัลปลาได้ไม่มาก แต่จอร์รัตน์ก็คิดว่าดีกว่าแบบมือขจากพ่อแม่ซึ่งได้บ้าง ไม่ได้บ้าง และทุกครั้งที่ขอก็มักได้แค่พอซื้อกิน ซื้อใช้ในแต่ละวันเท่านั้นเอง เมื่อสามารถทำงานเอง ได้ก็พอใจกับเงินที่ได้มา แม้ไม่มากมายนักแต่ก็พอที่จะเป็นค่าใช้จ่ายของตนและได้เก็บออมบ้าง

จอร์รัตน์ทำงานคัลปลาได้ 1 ปีแล้ว อันที่จริงแล้วจอร์รัตน์ก็ไม่ค่อยชอบงานนี้เท่าใดนัก สภาพเฉอะแฉะและชื้น มีกลิ่นเหม็น ต้องนั่งนาน อดหลับอดนอนซ้ำยังมีรายได้น้อย ทำให้จอร์รัตน์คาดหวังกับการทำงานอื่นที่ดีกว่าบ้าง งานทำขนมขายก็เป็นงานที่จอร์รัตน์อยากทำอย่างจริงจังซึ่งอาจทำให้มีกำไรบ้าง ไม่ต้องทำงานหนักและอดหลับอดนอนเกินไป อีกทั้งยังสามารถทำงานที่บ้านได้และมีเวลาพักผ่อนมากขึ้น แต่จอร์รัตน์ก็ยอมรับว่าเป็นความหวังที่อาจจะไม่เป็นจริงเพราะต้องใช้ทุนเยอะ ในขณะที่รายได้จากงานคัลปลาแม้จะพยายามเก็บออมไว้บ้าง แต่ก็ไม่มากพอที่จะลงทุนทำขนมขายอย่างจริงจังได้ จอร์รัตน์จึงได้แต่หวังว่าเมื่อเก็บเงินได้มากพอสักวันก็จะมีโอกาสที่ดีบ้าง

ค่าจ้างที่ได้รับจากการคัลปลาส่วนใหญ่ได้ประมาณวันละ 60 - 80 บาท ขณะเดียวกันก็มีค่าใช้จ่ายในแต่ละวันที่ไปทำงานไม่น้อยเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นค่ารถไปกลับ ค่าใช้บริการห้องสุขา งานคัลปลาเป็นงานที่ไม่ได้ทำงานทุกวัน ค่าจ้างที่ได้ไม่แน่นอน จอร์รัตน์มักจะเตรียมอาหารจากบ้านไปทุกครั้งและไม่ค่อยซื้อของกินมากนักจึงพอมีเงินเก็บออมบ้าง และนอกเหนือจากงานคัลปลาแล้ว จอร์รัตน์ก็เหมือนสุมิสาที่ใช้เวลาทำงานถักช่อมอวนเป็นงานเสริม ค่าจ้างที่ได้มาในแต่ละเดือนประมาณ 800 - 1,000 บาท เงินรายได้นี้จอร์รัตน์ใช้จ่ายในเรื่องการแต่งกายไม่มากนัก ซื้อเสื้อผ้าและของใช้ส่วนตัวบ้าง แต่ก็ไม่เกิน 250 บาทต่อเดือน และไม่ค่อยซื้ออะไรมา เครื่องสำอางประเภท แป้ง ครีม น้ำหอม ก็ซื้อบ้างเป็นบางครั้ง จอร์รัตน์จะเก็บเงินตัดชุดใหม่ ๆ ใส่วันขายและเก็บเงินซื้ออย่างอื่น ๆ ที่จำเป็นมากกว่า

จอร์รัตน์มีเงินออมไม่มาก แต่ก็มีทรัพย์สินที่ซื้อเองและร่วมซื้ออยู่บ้าง เช่นพัดลม โทรทัศน์ และนอกเหนือจากการใช้จ่ายส่วนตัวแล้วทั้งสุมิสาและจอร์รัตน์ต่างก็มีส่วนช่วยรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในบ้าน ไม่ว่าจะเป็นค่าไฟ ค่ากับข้าว และอื่น ๆ อีกทั้งภาระเช่นกัน จะมากบ้าง น้อยบ้างตามแต่กำลังเงินที่มีในแต่ละครั้งไป

ชีวิตที่ต้องทำงาน ทำให้สุมิสาและจอร์รัตน์มีรายได้เป็นของตัวเองและช่วยเหลือครอบครัวได้บ้าง ซึ่งทั้งสุมิสาและจอร์รัตน์ยอมรับว่าทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น แต่ความเหน็ดเหนื่อยจากการทำงานทำให้มีเวลาทำงานบ้านน้อยลง บางวันก็ไม่ได้ช่วยงานบ้านและเวลาร่างที่จะดูโทรทัศน์หรือสังสรรค์กับเพื่อนน้อยลง เวลาร่างจากการทำงานส่วนใหญ่และทั้งสุมิสาและจอร์รัตน์จะให้ความสำคัญกับการทำงานช่อมอวนเป็นรายได้เสริมและการพักผ่อนมากกว่าที่จะทำอย่างอื่น

ซูโลกอและมาซีเต๊ะ

ครอบครัวของซูโลกอและมาซีเต๊ะประกอบอาชีพประมงชายฝั่ง มีเครื่องมือประมงเป็นเรือติดเครื่องยนต์ 1 ลำ อวนลอยกุ้ง 3 ชั้น 3 ผืนและอวนอื่น ๆ อีก 2 - 3 ผืน รายได้จากการประมงในช่วงที่ยังไม่ประสบปัญหาแม้ว่าจะไม่ได้มากมายเป็นกอบเป็นกำ แต่ก็สามารถเลี้ยงดูครอบครัวอย่างไม่ขัดสนมากนัก จนกระทั่งเมื่อช่วงระยะเวลาเกือบสิบปีที่ผ่านมา สภาพปัญหาการทำประมงที่จับปลาได้ลดน้อยลงเป็นอย่างมากได้ส่งผลกระทบต่อครอบครัวเป็นอย่างมาก รายได้ของครอบครัวลดลง ความเป็นอยู่ลำบากขึ้น ปัจจุบันรายได้จากการประมงประมาณ 3,000 - 4,000 บาทต่อเดือน ในช่วงที่มีลมมรสุมด้วยแล้ว จำนวนวันที่ทำการประมงได้ก็น้อยลง และหลายครั้งที่ออกเรือจับสัตว์น้ำแม้ว่าจะไม่ได้กลับมาเมื่อเปิดแต่ก็จับสัตว์น้ำได้น้อยมาก บางครั้งก็เพียงพอแค่เป็นก้นข้าวในวันหนึ่งเท่านั้น หลายครั้งที่จับสัตว์น้ำได้น้อยจนไม่คุ้มกับค่าน้ำมัน สมาชิกในครัวเรือนที่มีถึง 14 คน และมีน้องกำลังเรียนหนังสืออีก 3 คน ทำให้พ่อแม่ต้องคำนึงถึงภาระที่เพิ่มมากขึ้นจึงตัดสินใจให้ซูโลกอและมาซีเต๊ะออกจากโรงเรียนทั้ง ๆ ที่เรียนจบแค่ชั้นประถมศึกษาปีที่สี่เท่านั้น

ซูโลกอผู้ที่ อายุ 16 ปี หลังจากจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่สี่ก็ออกจากโรงเรียนด้วยเข้าใจในเหตุผลของครอบครัวจึงไม่คิดจะเรียนต่ออีกเลย อีกทั้งยังเห็นว่าเรียนไปก็ไม่รู้จะทำงานอะไร เพราะไม่มีโอกาสเรียนสูง ๆ ได้ เป็นการเสียเวลา เสียเงิน ประกอบกับมีน้อง ๆ หลายคนที่กำลังเรียนหนังสืออยู่ก็เห็นสมควรที่จะออกจากโรงเรียนให้น้องได้เรียนหนังสือบ้าง จึงตัดสินใจออกไปทำงานคัตปลาตามรอยพี่สาวที่ทำงานคัตปลาอยู่ก่อนแล้ว

ซูโลกอทำงานรับจ้างตั้งแต่อายุ 10 ปี ทำงานคัตปลาเป็นงานแรก ด้วยเหตุผลว่าตัวเองเป็นคนที่เรียนหนังสือน้อย เมื่อไม่เรียนก็ออกมาทำงานรับจ้าง และการที่มีควมรู้ก็น้อยก็ไม่รู้จะทำงานอะไรที่ดีกว่านั้น และส่วนใหญ่คนในหมู่บ้านก็ทำงานคัตปลา

การทำงานคัตปลามากกว่า 5 ปี ในสภาพชื้นแฉะและเหม็นคาวปลา ทำให้ซูโลกอรู้สึกไม่ค่อยอยากทำงานคัตปลาเท่าไรนัก ความเหนื่อยหน่ายและอ่อนเพลีย โดยเฉพาะเมื่อเรือประมงจับปลาได้มาก ทำให้ต้องทำงานมากขึ้นและรู้สึกเบื่อหน่ายที่ต้องทำงานตอนกลางคืน อดหลับอดนอน แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีความรู้สึกว่าจะชอบงานนี้อยู่บ้างเพราะอย่างน้อยก็เป็นงานที่มีอิสระ วันไหนที่รู้สึกเบื่อหน่าย หรือเหนื่อยเกินไปจนไม่อยากทำงานซูโลกอก็จะพักอยู่กับบ้าน

ความเบื่อหน่ายกับความจำเจตลอด 5 ปี ทำให้ซูโลกอหวังจะมีทางเลือกอื่นที่คิดว่าบ้างอยากมีอาชีพที่มั่นคง มีรายได้มากกว่านี้ ซูโลกอก็ได้แต่หวังว่าหากมีเงินพอก็อยากเปิดร้านขายของชำใกล้ๆ บ้าน แต่ก็ดูเหมือนว่าเป็นความหวังที่ยากที่จะเป็นไปได้

ชีวิตที่ต้องทำงานตั้งแต่เด็กทำให้ชูลอคไม่ได้คิดและคาดหวังกับการเรียนหนังสือต่อไป แม้ว่ายังอยู่ในวัยเรียน มีเด็ก ๆ รุ่นราวคราวเดียวกันยังเรียนหนังสือ สำหรับชูลอคแล้ว ในภาวะที่อายุมากขึ้นและเรียนหนังสือจบเพียงแค่ประถมศึกษาปีที่สี่ และทำงานคัลปลาหลายปีจึงเป็นความรู้สึกที่เลย ๆ ไม่อยากเรียนต่อ อีกทั้งยังเห็นว่าแม้เรียนไปก็คงไม่อาจได้เรียนถึงระดับสูงจนสามารถพลิกผันชีวิตให้ดีขึ้นมากมายนัก ซึ่งก็ยังคงต้องทำงานรับจ้างเหมือนเดิม

ค่าจ้างที่ได้รับจากการทำงานในแต่ละวันไม่แน่นอน อย่างต่ำ 30 - 50 บาทก็เคยได้ มากสุดเกือบ 200 บาท รายได้ในแต่ละเดือนจึงผันผวน ไม่แน่นอน นอกจากงานคัลปลาแล้ววันว่างที่ไม่ได้ทำงานคัลปลา ชูลอคก็ทำงานซ่อมอวนเป็นงานเสริม รายได้ในแต่ละเดือนประมาณ 500 - 2,500 บาท ส่วนใหญ่ชูลอคใช้จ่ายหมดกับการซื้อข้าวของเครื่องใช้ส่วนตัวและค่าใช้จ่ายในบ้าน ไม่เหลือเก็บออมนัก

เงินรายได้ ก็จะซื้อของใช้เป็นส่วนใหญ่ เสื้อผ้าจะซื้อในตลาดชุมชนมิล ส่วนใหญ่จะซื้อเสื้อผ้ามือสอง ไม่แพง ถ้าเป็นแบบที่เขานิยมกัน มียี่ห้อ มีตราที่เขาชอบใส่ ถึงจะมีราคาแพงก็จะเลือกซื้อให้มีบ้างสักตัว สองตัว ไว้ใส่เวลาออกนอกบ้าน ถ้าเป็นเสื้อผ้าดี ๆ เสื้อตัดชุดราคา จะซื้อแถวๆ ตลาดพิธาน (ชูลอค (สัมภาษณ์), 25 มีนาคม 2546)

นอกเหนือจากเสื้อผ้าแล้ว ข้าวของเครื่องใช้ประจำวันจำพวกสบู่ ยาสีฟัน แป้ง ก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ต้องซื้อหา และด้วยความเป็นผู้หญิงวัยสาว ก็เป็นเรื่องธรรมดาของผู้หญิงที่ชอบแต่งตัว ชูลอคก็จะเก็บเงินซื้อครีม ซื้อของประดับแต่งตัวบ้าง

ค่าใช้จ่ายส่วนตัวอีกประเภทหนึ่ง ส่วนใหญ่แล้วชูลอคใช้จ่ายเดือนละ 400 - 500 บาท ถ้าต้องการซื้อของที่มีราคา เช่น สร้อยทอง เครื่องประดับ ชูลอคก็จะลดค่าใช้จ่ายอื่นลงเพื่อออมเงินมากขึ้น นอกจากการใช้จ่ายส่วนตัวแล้ว ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ ชูลอคก็มีส่วนรับผิดชอบในแต่ละเดือนเช่นกัน ประมาณ 500 - 600 บาท ต่อเดือน จะมากน้อยบ้าง ตามแต่กำลังรายได้ในแต่ละเดือน ตลอดเวลาทำงานมากกว่าห้าปี ชูลอคมีเงินออมเพียงเล็กน้อยแต่มีทรัพย์สินที่ซื้อเองบ้าง เช่น สร้อยทองที่ออมเงินอยู่นานกว่าจะซื้อได้

มาซิเต๊ะ ผู้น้อง อายุ 14 ปี หลังจากทิ้งบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่สี่ก็ต้องออกจากโรงเรียน ไม่ต่างอะไรกับพี่สาวและเป็นอีกคนหนึ่งติดตามรอยพี่สาวคนโตออกไปทำงานคัลปลา มาซิเต๊ะทำงานรับจ้างครั้งแรกเมื่ออายุ 10 ปี และทำงานคัลปลาเป็นงานแรกเช่นกัน

ในช่วงแรก ๆ ที่ทำงานคัลปลา มาซิเต๊ะรู้สึกไม่ค่อยชอบงานนี้เท่าใดนักเพราะต้องทำงานตั้งแต่เย็นถึงเช้าในสภาพร้อนและแฉะเหม็นกลิ่นคาวปลา แต่การที่ไม่มียานอื่นให้ทำและส่วนใหญ่

คนในหมู่บ้านก็ทำงานนี้กันมาก พอทำนาน ๆ ไปจึงรู้สึกเคยชิน อีกทั้งยังคิดว่าเมื่อไม่เรียนหนังสือ และ โศภิตที่ทำงานได้ก็ไม่ต้องอยู่บ้านเฉย ๆ การที่เรียนหนังสือมาน้อย มาซีเต๊ะเข้าใจและยอมรับสภาพชีวิตที่ไม่มีทางเลือกอื่นใดมากนัก และคงไม่มีงานที่ดีกว่านี้ แต่อย่างน้อยก็คิดว่าได้ทำงานมีเงินใช้จ่ายซื้อของที่อยากได้ ดีกว่าอยู่บ้านแล้วขอเงินจากพ่อแม่ซึ่งได้เพียงค่าไปจ่ายในแต่ละวันเท่านั้นและบางครั้งก็ไม่มีให้

มาซีเต๊ะทำงานมากกว่าสี่ปีแล้ว ชีวิตที่ดีต้องออกจากโรงเรียนมาทำงานรับจ้างตั้งแต่เด็ก เวลาสี่ปีที่ผ่านมามีทำให้มาซีเต๊ะไม่คิดคาดหวังจะเรียนหนังสือต่อ อีกทั้งการทำงานที่มีรายได้ของตนเอง แม้ว่าไม่มากนักแต่ก็ทำให้มีรายได้ใช้จ่ายซื้อหาสิ่งที่ต้องการได้บ้าง มาซีเต๊ะก็คิดว่ายังดีกว่าเรียนหนังสือที่อย่างมากก็เรียนจบแค่ประถมศึกษาปีที่หก ซึ่งไม่ต่างกันมากมายกับการเรียนจบประถมศึกษาปีที่สี่และต้องทำงานรับจ้างเช่นกัน

เงินค่าจ้างที่ได้ในแต่ละวันจะไม่แน่นอน ค่าจ้างต่ำสุดที่เคยได้รับ 30 บาทต่อวัน สูงสุดเกือบ 200 บาทในการทำงานต่อเนื่องจนถึงวันที่สอง และถ้าวันใดที่ถ้าแก่จะให้ปลาทูกลับบ้านมาหน่อย มาซีเต๊ะก็จะขายปลาบางส่วนหรือทั้งหมดไป มาซีเต๊ะไม่ได้ทำงานเสริมอื่นใดทำให้มีรายได้ไม่มากนัก ประมาณ 1,500 - 1,600 บาทต่อเดือน การใช้จ่ายในแต่ละวันที่ไปทำงานเป็นค่ารถ 20 บาท ค่าใช้บริการห้องสุขาครั้งละ 2 บาท และส่วนใหญ่จะเตรียมอาหารไปด้วยทุกครั้ง มาซีเต๊ะไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยมากนัก

ก็ไม่ค่อยซื้ออะไรมา ส่วนใหญ่ก็จะใช้ซื้อเสื้อผ้า ไปกับพี่สาว ซื้อของใช้ส่วนตัวบ้าง พวกแป้ง สบู่จำพวกนี้แหละ ซื้อน้ำหอมบ้างเป็นบางครั้ง บางเดือนก็ไม่ซื้อ จะเก็บเงินไว้ซื้อของอื่นๆ ที่อยากได้ เก็บไว้ซื้อสร้อยและตุ๊กตาราย และส่วนใหญ่จะเก็บเงินไว้ใช้ในสิ่งจำเป็นจริง ๆ กล่าวว่ามีเงินใช้ยามที่ไม่มีงานให้ทำ (มาซีเต๊ะ (สัมภาษณ์), 25 มีนาคม 2546)

ตลอดเวลาที่ทำงานสี่ปีที่ผ่านมาแม้ว่าจะมีรายได้ไม่มากแต่มาซีเต๊ะก็มีเงินออมบ้างและมีทรัพย์สินที่ซื้อได้ด้วยตัวเองเป็นวิทยุ 1 เครื่อง สร้อยคอทองคำสองสลึง 1 เส้น และเช่นเดียวกับพี่สาวที่นอกเหนือจากการใช้จ่ายส่วนตัวแล้ว มาซีเต๊ะก็มีส่วนแบ่งเบากาละค่าไปจ่ายในครัวเรือนบ้าง แบ่งปันให้หลานบ้างเป็นบางครั้ง

นุรไอนี

นุรไอนี อายุ 14 ปี ครอบครัวประกอบอาชีพประมง มีสมาชิกในครัวเรือน 9 คน แม่ประกอบอาชีพรับจ้างซ่อมอวน มีน้องๆ กำลังเรียนหนังสืออีก 3 คน

ครอบครัวของนุรไอนีก็ไม่ต่างจากครอบครัวชาวประมงชายฝั่งอื่น ๆ เท่าใดนัก อาชีพการทำประมงที่เคยเป็นรายได้หลักของครอบครัวที่พอสามารถเลี้ยงดูครอบครัว แม้ว่าไม่ถึงกับอยู่ได้อย่างสุขสบาย แต่ก็พอสามารถหาเลี้ยงครอบครัวได้อย่างไม่ลำบากมากนัก จนกระทั่งเมื่อสัตว์น้ำที่ร่อยหรอลง ทำให้อาชีพประมงชายฝั่งเริ่มลำบากมากขึ้นส่งผลต่อรายได้ของครอบครัวผิดเคือง เครื่องมือการทำประมงที่เคยมีอยู่หลายชนิด ก็ค่อย ๆ เลิกใช้เหลือเพียง 2 - 3 ชนิด เป็นอวนกุ้ง อวนปลาอยู่ไม่กี่คัน พร้อมกับการเพิ่มประสิทธิภาพเครื่องมือ ไม่ว่าอวนลอบกุ้งที่เคยใช้ชั้นเดียวก็เปลี่ยนเป็น 3 ชั้น พร้อม ๆ กับการที่ออกเรือจับสัตว์น้ำไกลจากฝั่งมากขึ้นและระยะเวลาการทำประมงในแต่ละวันก็ยาวนานขึ้นกว่าเดิม

นุรไอนีก็มีประสบการณ์วัยเด็กและการทำงาน ไม่แตกต่างจากแรงงานเด็กคนอื่น ๆ ฐานะครอบครัวที่ลำบากมากขึ้นและมีสมาชิกในครอบครัวถึง 9 คน เมื่อจบการศึกษาได้เพียงชั้นประถมศึกษาปีที่สี่ก็ไม่มีโอกาสเรียนต่อ พ่อแม่ก็ให้ออกจากโรงเรียนด้วยเหตุผลว่าครอบครัวลำบากไม่มีเงินพอจะส่งเสียให้เรียนหลาย ๆ คนได้ นุรไอนีต้องอยู่กับบ้านดูแลน้อง ๆ และช่วยดูแลงานบ้าน นุรไอนีทำงานรับจ้างครั้งแรกเมื่ออายุ 11 ปี เพื่อหารายได้เป็นของตนเองและแบ่งเบาภาระให้กับพ่อแม่และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ในครอบครัว

การที่เรียนหนังสือน้อยทำให้นุรไอนีคิดว่าไม่มีงานอื่นทำและไม่รู้จะไปทำงานอะไรที่ดีกว่างานตัดปลาอีกแล้ว อีกทั้งที่ทำงานไม่ไกลจากบ้าน มีรถรับส่ง เดินทางสะดวก และที่สำคัญเป็นงานที่คนในชุมชนส่วนใหญ่นิยมทำ มีเพื่อน ๆ ไปทำงานนี้หลายคน อีกทั้งในหมู่บ้านก็ไม่มีงานทำ การที่ได้ทำงานตัดปลาแม้รายได้ไม่มาก ก็ดีกว่าอยู่เฉย ๆ ไม่มีรายได้ไว้ใช้จ่าย แต่ถ้าในหมู่บ้านมีงานที่พอจะเป็นรายได้ นุรไอนีก็อยากทำงานในหมู่บ้านซึ่งมีเวลาที่สามารถดูแลที่บ้านได้มากกว่าเดิมด้วย

ฐานะของครอบครัวที่ลำบากพ่อแม่จึงสนับสนุนให้ทำงาน โดยช่วยเหลือซื้อเสื้อผ้า ถุงมือ และรองเท้าให้ในการทำงานครั้งแรก นุรไอนีทำงานตัดปลาสามปีกว่าแล้ว แม้จะต้องทำงานในสภาพเปียกชื้น เอะแอะ มีกลิ่นเหม็น แต่การที่งานตัดปลาเป็นงานง่ายๆ มีเพื่อน ๆ ทำงานหลายคนได้นั่งทำงานตัดปลาและคุยกับเพื่อน ๆ ไปด้วย ก็ทำให้นุรไอนีรู้สึกสนุกกับการทำงานอยู่บ้าง แต่บางครั้งก็รู้สึกเหนื่อยและเพลียเพราะช่วงที่มีปลาเยอะ ต้องทำงานหลายชั่วโมงและอดหลับอดนอน

ชีวิตที่ต้องทำงานตั้งแต่เด็ก นุรไอนีก็เป็นคนหนึ่งที่เคยขบถวัยเรียนของตนที่เคยคาดหวังอยากเรียนหนังสือเกินกว่าระดับมัธยมศึกษา ซึ่งทำให้มีโอกาสที่สามารถหางานที่สบาย ๆ ทำ ไม่ต้อง

ใช้แรงมากเกินไป มีรายได้มากพอที่จะสามารถช่วยเหลือครอบครัวได้มากกว่านี้ แต่ด้วยฐานะครอบครัวลำบากและมีน้องอีกหลายคน จึงต้องเสียดุลให้น้องเรียนหนังสือบ้าง แม้ว่าตอนนี้นูรไอนียังคิดอยากเรียนหนังสือแต่ก็คิดว่าคงไม่มีโอกาสอีกแล้ว หากจะคาดหวังอยู่บ้างก็อยากเรียนด้านศาสนาให้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่

เงินค่าจ้างที่ได้แต่ละวัน ไม่แน่นอน รายได้ที่เคยได้รับค่าสุด 50 บาท มากสุด 150 บาท ส่วนใหญ่ได้ประมาณ 80 - 120 บาท ต่อวัน เงินค่าจ้างที่อาจดูเล็กน้อยก็เป็นความพอใจที่ได้ทำงานหารายได้ให้กับตัวเองและครอบครัว แต่เรื่องกลิ่นเหม็นและสภาพแฉะแฉะเป็นสิ่งที่นูรไอนียไม่ชอบเลย แม้ว่าจะพอใจที่ได้ทำงานมีรายได้ แต่การทำงานที่ต้องทำกลางคืน ไม่มีเวลาแน่นอน ทำงานในสภาพที่เปียกชื้นและเหม็นกลิ่นคาวปลา ก็ทำให้นูรไอนียอยากเปลี่ยนงานที่สามารถทำที่บ้านได้ งานที่เป็นของตัวเอง เช่น ตัดเย็บเสื้อผ้าหรือทำขายเล็ก ๆ น้อย ๆ รายได้จากการทำงานตลอด 3 ปี กว่า นูรไอนียจะใช้จ่ายในแต่ละเดือนเกือบหมดทั้งการใช้จ่ายส่วนตัวและในครัวเรือน ไม่มีเงินเก็บออม ทรัพย์สินมีค่าที่ออมเงินซื้อก็มีเพียงเป็นพัดลมหนึ่งเครื่อง สร้อยทองสองสสิ่งหนึ่งเส้น

เงินที่ได้มานั้น ไม่มาก ซื้อของกินและใช้จ่ายในแต่ละวันเกือบหมด ซื้อเสื้อผ้าบ้าง บางเดือนซื้อสักตัว สองตัว นอกนั้นก็ซื้อของแต่งตัวอย่างผู้หญิงทั่วไป มีแก๊ง สบู่ ยาสีฟัน แต่ละเดือน ไม่แน่นอนหากเดือนไหนไม่ค่อยได้ทำงานหรือได้เงินน้อยก็ซื้อน้อย บางเดือนก็ไม่ซื้อ ของอย่างอื่นก็มีพัดลม สร้อยคอหนึ่งเส้น ... ให้แม่ไว้ใช้จ่ายในครัวเรือนบ้าง ไม่มีเงินเก็บหรือ (นูรไอนีย (สัมภาษณ์), 12 เมษายน 2546)

อาอีเซาะและอามีเนาะ

อาอีเซาะและอามีเนาะ เป็นอีกสองพี่น้องที่ครอบครัวประกอบอาชีพประมง มีสมาชิกในครัวเรือน 9 คน แม่ทำงานรับจ้างคัปลา มีน้อง ๆ กำลังเรียนหนังสืออีก 3 คน

ครอบครัวของอาอีเซาะและอามีเนาะ ก็ไม่ต่างจากครอบครัวชาวประมงอื่น ๆ ในหมู่บ้าน อาชีพประมงที่พอเป็นรายได้เลี้ยงครอบครัวแม้ว่าไม่สุขสบายแต่ก็พออยู่ได้ไม่ลำบากนัก แต่นับจากการประมงชายฝั่งได้รับผลกระทบจากทรัพยากรสัตว์น้ำที่ร่อยหรอลง โดยเฉพาะในช่วงเวลาประมาณสิบปีที่ผ่านมาได้ส่งผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลงของรายได้ของครอบครัวเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะครอบครัวที่ไม่มีอาชีพเสริมอื่นรองรับอย่างครอบครัวของอาอีเซาะและอามีเนาะ รายได้จากประมงที่ลดลงส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่อย่างมาก ทำให้ผู้เป็นแม่ต้องออกไปทำงานรับจ้างคัปลาหารายได้เพิ่มขึ้น และลูกๆ ก็ทยอยออกจากโรงเรียนเพื่อหางานทำ

อาอิเซาะผู้ที่ อายุ 17 ปี หลังจากจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่หกก็มีโอกาสเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาแต่ปีที่สอง ฐานะครอบครัวที่ค่อนข้างลำบากทำให้คิดว่าแม่จะเรียนต่อไปก็เป็น การเสียเงิน เสียเวลา ไม่มีโอกาสเรียนต่อในระดับสูงหรือเรียนจนจบมัธยมศึกษาได้ จึงตัดสินใจ ออกจากโรงเรียนเพื่อเสียบสละให้น้อง ๆ ได้เรียนหนังสือบ้าง เมื่อออกจากโรงเรียน อาอิเซาะก็อยู่กับ บ้านดูแลบ้านและน้อง ๆ

แม้ว่าการที่อาอิเซาะอยู่กับบ้านซึ่ง ไม่มีภาระค่าใช้จ่ายมากนัก แต่ค่าใช้จ่ายประจำวันและ ความอยากมี อยากรู้อยากเห็นในสิ่งที่ตัวเองต้องการ ถ้าพึ่งแค่อาศัยการขอเงินจากครอบครัวที่ได้ไม่มาก นักทำให้อาอิเซาะรู้สึกเกรงใจพ่อแม่ บางครั้งความรู้สึกห่อหุ้มความต้องการเงินใช้จ่าย โดยเฉพาะเมื่อ ต้องการซื้อของที่ค่อนข้างมีราคาหรือเมื่อขอเป็นจำนวนมากซึ่งพ่อแม่มักจะไม่มีให้ อีกทั้งเถียงกันว่ากล่าวที่ตามมาถึงการขอเงินที่พ่อแม่เห็นว่ามากเกินไปเกินกว่าความจำเป็น แม้ว่าจะเป็นเงินจำนวน 40 - 50 บาท แต่ก็นับว่าเป็นจำนวนค่อนข้างมากเมื่อเทียบกับรายได้ที่ครอบครัวหามาได้ในแต่ละวัน และภาระการใช้จ่ายต่าง ๆ ในครัวเรือน ตลอดจนค่าใช้จ่ายของน้อง ๆ ที่กำลังเรียนหนังสืออยู่นั้น เงินจำนวน 40 - 50 บาท ก็นับว่าเป็นจำนวนไม่น้อย ทำให้อาอิเซาะออกมาทำงานรับจ้างตามแม่เพื่อหารายได้เป็นของตัวเอง

อาอิเซาะ ทำงานกัณฑ์ลาตั้งแต่อายุ 12 ปี ทำงานในสภาพที่ชื้นแฉะและเหม็นกลิ่นคาวปลา อีกทั้งเหนื่อยกับการทำงานไม่เป็นเวลาและไม่ค่อยมีเวลาพักผ่อน แต่ระยะเวลาที่ทำงานเกือบ 5 ปี นั้นก็ทำให้อาอิเซาะรู้สึกเคยชิน และการที่ไม่ได้ทำงานทุกวันตลอดจนการที่มีเพื่อน ๆ ทำงานด้วยกัน หลายคนทำให้อาอิเซาะ ไม่ได้รู้สึกน้อยใจครอบครัวที่ต้องออกจากโรงเรียนและยอมรับ โชควาสนา ของตนเองได้

แม้อาอิเซาะทำงานกัณฑ์ลามามากกว่า 1 ปีแล้ว แต่การที่เรียนแค่มัธยมศึกษาปีที่สอง จึงมอง ไม่เห็นหนทางอนาคตข้างหน้าที่จะมีโอกาสเปลี่ยนอาชีพทำงานอื่นได้ “เราเรียนมาน้อย ถ้าคิดอยาก หางานอื่นใครจะจ้างละ งานนี้ก็ถือว่าเหมาะกับคนเรียนน้อยแล้ว จะพอใจหรือไม่พอใจก็ไม่ได้ช่วย ให้อะไรๆ ดีขึ้น ไม่อยากคิดในรหางานอื่น” (อาอิเซาะ (สัมภาษณ์), 3 เมษายน 2546)

เกือบห้าปีที่ทำงานหารายได้ด้วยตัวเอง ทำให้อาอิเซาะมีเงินใช้จ่ายในสิ่งที่อยากได้และมี ส่วนรัฝผิดชอบค่าใช้จ่ายในครัวเรือนบ้าง ความเป็นผู้หญิงในวัยสาวทำให้อาอิเซาะใช้จ่ายซื้อหาของใช้ ส่วนตัว เสื้อผ้าเครื่องประดับตกแต่งเป็นส่วนใหญ่

เงินที่ได้มาไม่ค่อยให้กับทางบ้านมากนัก จะเก็บไว้ใช้ในเรื่องกิน เรื่องใช้ของตนเอง มากกว่า ก็ชอบซื้อของใช้แต่งตัวบ้าง พวกแป้ง แชมพู ยาสีฟันต้องใช้จ่ายวันอยู่แล้ว จะซื้อเสื้อผ้าสวย ๆ ในเมืองซื้อสร้อยคอ สร้อยข้อมือทั่วไปที่สาว ๆ วัยรุ่นใส่กัน ชอบ

เดินดูของในห้างไดอาน่า แต่จะไม่ซื้อของแพง อาจซื้อครีม น้ำหอมบ้าง เสื้อผ้ามือสองตามตลาดนัดก็ซื้อนะ (อาอีเซาะ (สัมภาษณ์), 3 เมษายน 2546)

การที่ขอใช้จ่ายซื้อของแคงตัวทำให้อาอีเซาะแทบจะไม่ได้เก็บออมเงิน นอกจากเงินที่ใช้จ่ายในแต่ละวันแล้ว ก็ไม่มีทรัพย์สินมีค่าใดนอกจากโทรทัศน์สีหนึ่งเครื่องที่ร่วมกันซื้อกับครอบครัว
ชีวิตการทำงานก็คล้ายทำให้ชีวิตของอาอีเซาะเปลี่ยนไปบ้าง ในด้านหนึ่งทำให้อาอีเซาะมีรายได้เป็นของตัวเอง สามารถใช้จ่ายซื้อหาสิ่งที่ต้องการ แต่ในอีกด้านหนึ่งแม้ว่าการทำงานก็คล้ายจะเป็นเรื่องปกติของคนในหมู่บ้าน ซึ่งไม่ได้มีงานคล้ายเป็นงานไม่พึงปรารถนาที่ตาม แต่ความเป็นหญิงวัยสาว การทำงานคล้ายที่ต้องอยู่กับความเปียกชื้นและกลิ่นเหม็นคาวปลา ก็มีส่วนทำให้อาอีเซาะได้รับผลกระทบจากภายนอกอยู่บ้าง โดยเฉพาะเวลาที่เดินผ่านผู้ชายเข้าไปซื้อของตามตลาดนัดในชุดทำงานหลังเลิกงาน ซึ่งหลายครั้งที่ผู้ชายหลายคนแสดงการปัดป้อง ทำให้อาอีเซาะรู้สึกตัวตัวเองเป็นแรงงานที่ทำงานต่ำต้อยและถูกคนดูถูก

อาอีเนาะผู้น้องอายุ 14 ปี หลังจากจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่หกก็ไม่คิดเรียนต่อ คิดสนใจออกไปทำงานรับจ้างคล้ายตามพี่สาว ด้วยเหตุผลที่ไม่แตกต่างกันจากพี่สาวที่มองไม่เห็นอนาคตทางการศึกษาได้สูงกว่านั้น เมื่อเห็นว่าพี่สาวเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาที่เรียนได้แค่มัธยมศึกษาปีที่สองก็ต้องออกจากโรงเรียนมาทำงาน ทำให้อาอีเนาะคิดว่าถึงแม้จะเรียนต่อก็คงไม่ต่างจากพี่สาว ตัวเองมีโอกาเรียนถึงระดับประถมศึกษาปีที่หกก็ยังดีกว่าอีกหลายคนที่ยังแค่ระดับประถมปีที่สี่หรือไม่ได้เรียนหนังสือเลย อีกทั้งการที่พี่สาวออกมาทำงานมีรายได้ใช้จ่ายทำให้อาอีเนาะก็อยากออกมาทำงานมีรายได้ซื้อหาสิ่งที่อยากได้อย่างพี่สาวบ้าง

อาอีเนาะทำงานคล้ายมาตั้งแต่อายุ 12 ปี แม้งานคล้ายเป็นงานที่ต้องทำงานไม่เป็นเวลาที่แน่นอน ต้องทำงานในสภาพเปียกชื้นและมีกลิ่นเหม็นคาวปลาและอดหลับอดนอน แต่การทำงานคล้ายเป็นงานง่าย ๆ มีเพื่อน ๆ ทำงานหลายคน การนั่งคล้ายและคุยกับเพื่อนๆ ไปด้วยก็ทำให้อาอีเนาะรู้สึกสนุกกับการทำงานอยู่บ้าง และแม้บางครั้งก็รู้สึกเหนื่อยและเพลีย เพราะช่วงที่มีปลามากต้องทำงานหลายชั่วโมงและอดหลับอดนอน แต่ดูเหมือนว่าอาอีเนาะจะเคยชินและไม่คิดอะไรมาก อีกทั้งรู้สึกตัวเองก็ยังโชคดีที่ยังมีงานทำ แม้ว่าค่าจ้างไม่มากแต่ก็ดีกว่าหลายคนที่ไม่ม้งานทำเลย

อาอีเนาะทำงานมา 2 ปีแล้ว งานรับจ้างคล้ายมีวันทำงานไม่แน่นอน เป็นงานที่ค่อนข้างอิสระแล้วแต่ความสมัครใจจะไปทำงานหรือจะหยุดงานวันไหน ส่วนใหญ่แล้ว อาอีเนาะจะหยุดงานมากกว่าเพื่อน ๆ อาอีเนาะจึงต่างกับพี่สาวที่มีรายได้มากกว่า อาอีเนาะมีรายได้ในแต่ละเดือนไม่แน่นอน ประมาณ 600 - 800 บาท เงินค่าจ้างที่ได้ในแต่ละวันนั้นนอกเหนือจากค่าใช้จ่ายในการ

ทำงานในแต่ละวัน ค่ารถ ค่าใช้บริการห้องสุขา และอาหารแล้ว ก็เหลือพอแค่ใช้จ่ายและซื้อของที่จำเป็นในแต่ละวัน เสื้อผ้าตามตลาดนัดบ้างและเครื่องประดับเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นบางครั้งและไม่มีทรัพย์สินมีค่าใดที่หาซื้อเอง

ซารอ

ซารอ อายุ 17 ปี ครอบครัวมีอาชีพประมง มีสมาชิกในครัวเรือน 10 คน แม่ประกอบอาชีพรับจ้างซ่อมรถในเมือง พี่สาวและพี่ชายทำงานรับจ้างในประเทศมาเลเซีย น้องสาวจบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่สาม 1 คน และมีน้องๆ กำลังเรียนหนังสืออีก 4 คน

ครอบครัวของซารอเป็นครอบครัวประกอบอาชีพประมงชายฝั่งที่มีฐานะยากจน อาชีพประมงมีรายได้แต่ละวันไม่แน่นอน โดยเฉพาะช่วงที่มีลมมรสุมที่ไม่สามารถออกเรือจับสัตว์น้ำได้แล้ว รายได้ของครอบครัวก็จะลดลงไปอีก รายได้จากการประมงประมาณเดือนละ 3,000 กว่าบาท นับว่าเป็นรายได้ที่ค่อนข้างน้อย ความลำบากของครอบครัวทำให้สมาชิกในครัวเรือนหลาย ๆ คนต่างก็มีส่วนต้องออกไปทำงานรับจ้างและช่วยเหลือแบ่งเบาภาระของครอบครัว

หลังจากจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่สี่ ซารอก็ไม่ต่างจากเด็กคนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่มองไม่เห็นอนาคตทางการศึกษาของตนที่จะมีโอกาสเรียนในระดับสูงได้ จึงตัดสินใจไม่เรียนต่อเพื่อให้น้อง ๆ ได้เรียนหนังสือบ้าง และการที่พ่อและแม่ต่างก็ทำงาน ซารอจึงคิดว่าเป็นการดีที่ตัวเองจะได้ออกมาช่วยดูแลบ้านและน้อง ๆ อีกทั้งซารอคิดว่าได้เรียนถึงประถมปีที่สี่ก็เพียงพอแล้วจะได้ไม่ต้องเสียเวลาทำงาน

เมื่อเห็นเพื่อน ๆ ในหมู่บ้านทำงานคัปลาหลายคนซารอก็ตัดสินใจไปทำงานคัปลาตามเพื่อน ๆ บ้าง เพื่อหารายได้ให้กับตัวเองและจุนเจือครอบครัว ซารอทำงานรับจ้างคัปลาตั้งแต่อายุ 15 ปี แม้ว่าจะต้องทำงานในสภาพเปียกชื้น เอะแอะ เหม็นกลิ่นคาวปลาและอดหลับอดนอน โดยเฉพาะในช่วงที่มีปลามากก็ต้องทำงานต่อเนื่องยาวนานหลายชั่วโมง บางครั้งก็เสียไปถึงป่วยของอีกวันหนึ่ง แต่ดูเหมือนว่าซารอจะไม่คิดอะไรมากกว่าการที่อยากทำงานหาเงิน และคิดว่างานคัปลาก็เป็นงานที่คนเรียนหนังสือน้อยพอจะทำได้บ้าง การได้ทำงานกับเพื่อน ๆ คนบ้านเดียวกัน รู้จักกัน ก็คุยกันเพลิน อีกทั้งเมื่อเลิกงานนายจ้างก็จะให้ปลาติดมือกลับบ้านเป็นกับข้าว ซึ่งในบางวันที่นายจ้างให้ปลาหลายตัว ซารอก็จะแบ่งขายบ้าง และบางครั้งหากว่าปลาที่ได้ในวันนั้นผ่านมายังมีเหลืออยู่ ซารอก็จะขายปลาที่ได้ในวันใหม่ไปทั้งหมดเพื่อเก็บเงินเก็บหอมมรกิน

ซารอทำงานมากกว่าสองปีแล้ว แม้จะพอใจกับการทำงานนี้ที่ทำให้มีรายได้เป็นของตนเอง ได้ใช้จ่ายตามที่ต้องการ แต่ค่าใช้จ่ายในการทำงานแต่ละวันก็ต้องใช้ไป โดยเฉพาะสวัสดิการที่ไม่มี

ให้ แม้กระทั่งห้องน้ำห้องสุขาที่ต้องเสียเงินทุกครั้งที่ใช้บริการ ก็เป็นสิ่งที่คุณรู้สึกไม่พอใจบ้าง
 ชาวอสังหาริมทรัพย์บางคนต้องการเปลี่ยนงานที่สามารถทำงานที่บ้าน งานตัดเย็บเสื้อผ้าจึง
 เป็นทางเลือกหนึ่งที่คุณต้องการฝึกอบรมเพื่อประกอบอาชีพที่ดีกว่า อีกทั้งเมื่อฝึกจนชำนาญก็
 สามารถเป็นลูกจ้างทำงานในร้านในเมืองได้ ทำให้มีรายได้แน่นอนมากขึ้น หรือหากเก็บเงินได้ก็
 สามารถซื้อจักรเอง ซึ่งทำให้สามารถทำงานรับจ้างตัดเย็บเสื้อผ้าที่บ้านได้ด้วยเช่นกัน และที่สำคัญทำให้
 ไม่ต้องออกจากบ้านไปทำงานในเวลาที่ไม่แน่นอน

ตลอดสองปีที่ทำงานคัลปตาส่วนใหญ่แล้วชาวอจะได้ค่าจ้างวันละ 80 - 120 บาท งาน
 รับจ้างคัลปตาไม่ได้ทำงานทุกวัน ชาวอจึงมีรายได้ประมาณ 800 - 1,200 บาทต่อเดือน เงินรายได้นี้
 นอกเหนือจากการใช้จ่ายในแต่ละวันทำงาน ทั้งค่ารถ ค่าอาหารและค่าใช้จ่ายบริการห้องสุขาแล้ว เงิน
 ค่าจ้างที่ได้ชาวอจะคิดใช้จ่ายในแต่ละเดือนอย่างรอบคอบ

เงินหายาก กว่าจะได้มาต้องเหนื่อย แต่หมอล่าง ... ก็ซื้อใช้ที่จำเป็นของที่ต้องใช้ สบู่
 แชมพู ยาสีฟัน แป้ง เป็นเรื่องปกติ นอกนั้นก็ซื้อเสื้อผ้า เครื่องประดับบ้าง ตามประสา
 ผู้หญิง แต่ไม่มีของแพง ส่วนใหญ่แต่ละเดือนก็ประมาณ 400 - 500 บาทเท่านั้น นอก
 เหนือจากนั้นก็ซื้อกิน ซื้อใช้ในแต่ละวันและแบ่งให้น้อง ๆ บ้าง (ชาวอ (สัมภาษณ์), 7
 เมษายน 2546)

นอกเหนือจากการใช้จ่ายส่วนตัวแล้ว ชาวอก็มีส่วนแบ่งเบาค่าใช้จ่ายในครัวเรือนบ้าง มาก
 น้อยตามแต่ความสามารถ ชาวอไม่มีทรัพย์สินมีค่า แต่ก็พอมีเงินเก็บออมจากน้ำพักน้ำแรงอยู่บ้าง
 และถึงแม้ว่าจะไม่ได้เรียนสูง ๆ แต่อย่างน้อย การที่ตัวเองออกจากโรงเรียนทำงานหารายได้และมี
 ส่วนส่งเสริมให้น้องเรียนหนังสือจนจบมัธยมศึกษาปีที่สาม ก็เป็นความดีใจที่มีส่วนช่วยเหลือบ้าง

รอกีเยาะและซัลมา

รอกีเยาะและซัลมา เป็นอีกสองพี่น้องที่ครอบครัวประกอบอาชีพประมง มีสมาชิกใน
 ครัวเรือน 11 คน มีน้อง ๆ กำลังเรียนหนังสืออีก 3 คน

อาชีพประมงที่เป็นรายได้หลักของครอบครัวแม้ว่าจะไม่ได้มีมากมาย แต่ก็เคยได้ทุนแจ๊ค
 ครอบครัวยังได้เป็นอย่างดี ไม่ขัดสนมากนัก เมื่อเทียบกับช่วงเกือบสิบปีที่ผ่านมา แม้ว่ารายได้จากอาชีพประมง
 ไม่แน่นอนแต่ก็พอมีรายได้ต่อเดือน ประมาณ 4,000 กว่าบาท แต่ปัจจุบันพ่อของรอกีเยาะและซัลมา
 ขอมรับว่ารายได้ลดลงเป็นอย่างมาก ถ้าเดือนไหนได้ออกหาปลาหลายวันและโชคดีได้ปลา

หน่อๆ ก็จะมีรายได้ประมาณ 3,000 บาท ต่อเดือนรายได้ของครอบครัวที่ลดลงได้ส่งผลต่อความเป็นอยู่และการศึกษาของรอกีเยาะและน้อง ๆ อย่างมาก

รอกีเยาะผู้พี่อายุ 15 ปี หลังจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่สี่ก็ไม่ต่างจากเด็กในครัวเรือนคนอื่นๆ ที่ไม่คาดหวังกับอนาคตทางการศึกษาที่จะได้เรียนต่อสูงๆ จึงไม่อยากเรียนต่อและออกมาทำงานรับจ้าง อีกทั้งยังคิดว่าหากเรียนต่อก็คงเรียนได้แค่จบประถมศึกษาปีที่หก ไม่สามารถเรียนสูงได้กว่านั้น ก็ไม่แตกต่างกับคนเรียนจบประถมศึกษาปีที่สี่ทำไคนัก จบออกมาก็ต้องทำงานรับจ้างเหมือนคนทั่วไป

เมื่อไม่เรียนหนังสือ รอกีเยาะจึงออกมาทำงานรับจ้างคัปลาตามเพื่อน ๆ รอกีเยาะเริ่มทำงานตั้งแต่อายุ 10 ปี และดูเหมือนว่ารอกีเยาะก็เป็นอีกคนที่ยอมรับโชคชะตาของตัวเอง “ก็ไม่คิดอะไร อยากทำงานมีเงินใช้ ช่วยเหลือทางบ้านได้ ... ชอบหรือไม่ชอบก็ไม่รู้จะทำอะไรดีกว่านี้ ความรู้ก็ไม่มี ” (รอกีเยาะ (สัมภาษณ์), 5 พฤษภาคม 2546)

รอกีเยาะทำงานคัปลามาเกือบห้าปีแล้ว การที่ต้องทำงานตั้งแต่เด็กและมีความรู้เพียงน้อยนิด จึงไม่คิดคาดหวังกับอนาคตของตัวเองทั้งการทำงานและการเรียนหนังสือต่อ รอกีเยาะคิดเพียงว่า ถ้าหากว่าสักวันโชคดีบ้างได้เปลี่ยนงานอื่นที่ดีกว่า ก็จะเลิกอาชีพคัปลาไปทำงานอื่น แต่ก็ไม่คาดหวังมาก และรอกีเยาะเองก็คิดว่าเป็นการลำบากที่จะต้องค้นหางานอื่นทำ

รายได้จากการทำงานคัปลาที่เหมือนกับคนอื่น ๆ ที่ส่วนใหญ่แล้วได้ค่าจ้างประมาณวันละ 80 - 120 บาท รอกีเยาะมีรายได้เดือนละประมาณ 1,500 - 2,500 บาท นอกเหนือจากค่าใช้จ่ายแต่ละวันแล้ว รอกีเยาะก็เหมือนเด็กสาวทั่วไปที่อยากได้อะไรของใช้แต่งตัว

เงินที่ได้มาก็จะใช้จ่ายที่จำเป็นแต่ละวัน สนุ่ ผงซักฟอก แป้ง ยาสีฟัน เป็นสิ่งที่ต้องซื้อใช้อยู่แล้ว ก็จะหมดไปในส่วนนี้กับการซื้อกิน และใช้จ่ายในแต่ละวันเป็นส่วนใหญ่ ... คริม โลชั่น ลิปสติค ก็ซื้อบ้างที่มีราคาถูก ๆ แต่ไม่บ่อย เสื้อผ้าก็จะซื้อตามตลาดนัดทั่วไปตามประสาผู้หญิง ... ซื้อเสื้อผ้ามือสอง บางเดือนก็ซื้อสักตัว สองตัว บางเดือนก็ไม่ซื้อ เสื้อผ้าสวย ๆ ก็มีบ้าง และมีชุดราตรีที่พอดูดีบ้าง ” (รอกีเยาะ (สัมภาษณ์), 5 พฤษภาคม 2546)

นอกเหนือจากการใช้จ่ายส่วนตัวแล้ว รอกีเยาะก็มีส่วนในการออกค่าใช้จ่ายในครัวเรือนบ้างเป็นบางครั้ง และแม้ว่าทำงานมาเกือบ 5 ปีแล้ว แต่รอกีเยาะมีเงินเก็บแค่เพียงพอได้ใช้จ่ายในแต่ละวัน และมีสร้อยทองสองสิ่งของที่ซื้อมาเองและโทรทัศน์หนึ่งเครื่องที่ร่วมกันซื้อกับครอบครัว

ซัลมาผู้น้อยอายุ 13 ปี หลังจากจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่หก ก็ไม่ต่างอะไรกับพี่สาวที่ไม่คาดหวังกับการเรียนหนังสือสูง ๆ และตามพี่สาวออกไปทำงานคัตปลาหารายได้ของตัวเอง

ซัลมาทำงานคัตปลา มากว่าสองปีแล้ว ชีวิตที่ทำงานตั้งแต่อายุ 10 ปี มีความรู้เพียงแค่ประถมศึกษาปีที่หก ดูเหมือนว่าซัลมาไม่คาดหวังอะไรมากกับทางเลือกอื่นในชีวิต แม้ว่าความเหนื่อยหน่ายและจำเจกับการทำงานคัตปลาในสภาพเปียกชื้น เหม็นคาวปลา และอดหลับ อดนอน ทำให้ซัลมารู้สึกเบื่อบ้าง และอยากเปลี่ยนงานที่มีรายได้ดีกว่า แต่ก็ไม่เห็นหนทางที่จะเป็นไปได้ “งานแบบนี้อยู่กับกลิ่นปลา กลิ่นเหม็นตลอด เงินก็น้อยไม่มีงานให้ทำทุกวัน อยากทำงานอื่นบ้าง งานขายของในร้านก็ยังดี แต่คงไม่มีใครจ้าง ... ทำงานนี้ไปเรื่อย ๆ ไม่อยากคาดหวังและดิ้นรนอะไรมากมาย ” (ซัลมา (สัมภาษณ์), 5 พฤษภาคม 2546)

ไม่เพียงแต่เรื่องงานเท่านั้น ที่ซัลมาไม่คาดหวังกับอนาคตตัวเอง ยิ่งเมื่อถามถึงอนาคตการเรียน ซัลมาไม่คิดเรื่องการเรียนอีกเลย สองปีที่ทำงานคัตปลา ซัลมาไม่มีเงินเก็บออมมากนัก มีเพียงเงินที่เก็บไว้ใช้จ่ายในวันที่ไม่ทำงาน รายได้จากการทำงานส่วนใหญ่จะใช้จ่ายในแต่ละวันและซื้อของใช้ส่วนตัว

ทำงานได้เงินไม่มาก ใช้จ่ายตามปกติในแต่ละวัน ซื้อสบู่ ยาสิฟีน แชมพู ไม่มีของแพง มีโทรทัศน์ ทีวีสีติดบ้าน ... ซื้อเสื้อผ้ามือสองตามตลาดนัดใกล้บ้านเป็นส่วนใหญ่ มีบ้างที่ซื้อในเมือง เช่น ชุดราชนอ เสื้อผ้าที่ใส่ไปนอกบ้าน ใกล้เคียง ๆ ไม่ได้ทำงานทุกวัน ก็จะเก็บเงินไว้ใช้ยามไม่ทำงาน (ซัลมา (สัมภาษณ์), 5 พฤษภาคม 2546)

ชีวิตการทำงานคัตปลาส่งผลให้ชีวิตของซัลมาเปลี่ยนไปบ้าง ในด้านหนึ่งทำให้ซัลมามีรายได้เป็นของตัวเอง สามารถใช้จ่ายซื้อหาสิ่งที่ต้องการ แต่การทำงานก็ทำให้มีเวลาทำงานบ้านน้อยลง และแม้ว่าที่ทำงานมีสถานที่สะอาดและนายจ้างก็อนุญาตให้ออกไปสะอาดได้ แต่หลาย ๆ ครั้ง ซัลมาก็ทำงานจนทะเลาะการทะเลาะ ซึ่งซัลมาจะให้เหตุผลว่าทำงานในชุดสกปรก มีกลิ่นเหม็น และมีกลิ่นคาวปลาติดตามตัว และบางครั้งก็ขี้เกียจ

มีนะฮ์

มีนะฮ์ อายุ 17 ปี จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่สี่ พ่อประกอบอาชีพประมง มีสมาชิกในครัวเรือน 10 คน แม่เป็นแม่บ้านไม่ได้ประกอบอาชีพใดและมีน้องกำลังเรียนหนังสืออีก 1 คน สมาชิกในบ้านทุกคน ไม่มีใครเรียนหนังสือเกินกว่าประถมศึกษาปีที่สี่เลย

ครอบครัวของมีนะฮ์ก็เป็นอีกครอบครัวหนึ่งที่ไม่ต่างจากครอบครัวชาวประมงอื่น ๆ ที่มีฐานะยากจน พ่อเป็นแรงงานหลักในครอบครัวคนเดียวซึ่งอาศัยเพียงรายได้จากอาชีพประมงเลี้ยงดูครอบครัว ไม่มีอาชีพเสริมอื่นใด แต่ก็โชคคืออยู่บ้างที่ ๆ ของมีนะฮ์มีงานทำบ้าง แม้ว่าจะมีเงินแรงงานเล็ก ๆ น้อย ๆ อย่างงานคัดปลา แต่ก็ทำให้มีรายได้ของตัวเองและแบ่งเบาภาระการใช้จ่ายในครัวเรือนได้บ้าง

หลังจากจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่สี่ พ่อแม่ก็ให้มีนะฮ์ออกจากโรงเรียนด้วยเหตุผลว่าไม่มีเงินพอที่จะส่งเสียให้เรียนได้ มีนะฮ์อยู่กับกำนันช่วยงานบ้านและดูแลน้อง ๆ และเริ่มทำงานรับจ้างคัดปลาตามพี่สาวเมื่ออายุ 13 ปี ด้วยเหตุผลว่าโตพอที่จะทำงานได้และไม่อยากอยู่บ้านเฉย ๆ อยากทำงานมีเงินของตัวเองและช่วยแบ่งเบาภาระครอบครัวได้บ้าง

ตลอดเกือบสี่ปีที่ทำงานคัดปลา ส่วนใหญ่แล้วมีนะฮ์จะได้ค่าจ้างวันละ 80 - 120 บาท มีรายได้เดือนละ ประมาณ 1,000 - 1,500 บาท รายได้ที่ไม่มากนัก มีนะฮ์จะใช้จ่ายส่วนตัวในแต่ละวันเป็นส่วนใหญ่ ชื่อของใช้จำเป็นในแต่ละวันเกือบหมด ชื่อเสื้อผ้าบ้าง แต่จะเป็นเสื้อผ้าที่มีราคาไม่แพง ส่วนใหญ่จะซื้อเสื้อผ้ามือสองตามตลาดนัด เสื้อผ้าที่พอจะมีราคาค่อนข้างแพงอยู่บ้างก็มีสองสามตัว เช่นชุดที่ใส่ในวันรายขอและใส่ออกไปนอกบ้านเท่านั้น มีนะฮ์ไม่มีเงินออมและไม่มีทรัพย์สินมีค่าใด

แม้ว่างานคัดปลาจะทำให้มีนะฮ์มีรายได้เป็นของตัวเองไว้ใช้จ่ายซื้อหาสิ่งที่ต้องการ แต่งานคัดปลาเป็นงานที่จำเจ ต้องทำงานในสภาพเปียกชื้น เจาะและและเหม็นกลิ่นคาวปลา ก็เป็นสภาพก็ทำให้มีนะฮ์รู้สึกไม่ชอบและเบื่อหน่ายอยู่บ้าง และงานคัดปลาที่มีรายได้น้อยนั้น การได้ทำงานอื่นที่บ้านก็เป็นทางเลือกหนึ่งที่ มีนะฮ์อยากทำงานเพื่อเป็นรายได้เสริม แต่มีนะฮ์ก็คิดว่าไม่เห็นหนทางใดที่จะทำงานให้มีรายได้มากขึ้นกว่าเดิม

นูรีซันและฮายาตี

นูรีซันและฮายาตี สองพี่น้องที่ครอบครัวมีสมาชิก 14 คน พ่อเสียชีวิต แม่อายุ 60 ปี ไม่ได้ประกอบอาชีพอะไร พี่สาวและพี่ชายแต่งงานมีครอบครัว พี่สาวประกอบอาชีพค้าขายปลา พี่ชายเป็นช่างทาสี และพี่ชายอีกสองคนประกอบอาชีพค้าปลาและประมง มีน้องกำลังเรียนหนังสืออีก 3 คน

นูรีซัน ผู้พี่ อายุ 16 ปี หลังจากจบการศึกษาชั้นประถมปีที่หก ก็ไม่ได้เรียนต่อด้วยเหตุผลว่าไม่มีคนส่งเสีย ถ้าพึ่งแม่คนเดียวก็แทบไม่มีรายได้อื่นใด อาศัยเพียงลูก ๆ ดูแล นูรีซันจึงออกจากโรงเรียนเพื่อลดค่าใช้จ่าย และออกมาทำงานรับจ้างหารายได้เป็นของตัวเอง นูรีซันทำงานคัดปลา